

Др Мајдолна Сич, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ПОВОДОМ ЈЕДНЕ „ЗАЛУТАЛЕ“ ОДРЕДБЕ У ТЕОДОСИЈЕВОМ КОДЕКСУ (С. ТН. 10, 1, 12) – ЗАШТИТА ШУМА У СТАРОМ РИМУ¹

Сажетак: Поводом једне усамљене одредбе у Теодосијевом кодексу (С. Тн. 10, 1, 12), у којој стоји правило: „на место једној исеченој чемпреса треба засади више“, аутор разматра изворне текстове римској права о заштити дрвећа и шума. Стиже до закључка да је у овој одредби у суштини примењено старо ошће прихваћено правило у римском друштву о заштити дрвећа и шума, као и да је њихова заштита у класичном и посткласичном периоду била под посебном контролом царске влада, јер се дрвеће сматрало за врсту природној блага.

Кључне речи: заштита шума; заштита живојне средине; римско право; *Codex Theodosianus*.

ОДРЕДБА ТЕОДОСИЈЕВОГ КОДЕКСА (С. ТН. 10, 1, 12)

У Теодосијевом кодексу стоји једна одредба (царска конституција) која звучи веома савремено: „на место једног исеченог чемпреса треба засадити више.“

С. Тн. 10, 1, 12 (379 јун. 17): *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aas. Pancratiо comiti rerum privatarum. „Et mori veteri et constitutis nos maiorum accessisse cognoscas. Et alytarchae urbis Antiochenae plantandi plures, excidendae unius cupressi iubemus tribui facultatem.“ Dat. XV kal. iul. Thessalonicae Ausonio et Olybrio cons.* (Треба да примиш к знању да следи мо како старе обичаје а такође и конституције наших претходника. И наре-

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије „Биомедицина, заштита животне средине и право“ (бр. 179079).

ђујемо да се алитархи /надзорнику игара/ града Антиохије даје могућност /средства/ да сађењем више чемпреса исече један).

Ову конституцију су издали цареви Грацијан, Валентинијан и Теодосије Велики 379. године у Солуну. Цареви, позивајући се на старе обичаје и на конституције својих претходника, одређују да треба омогућити надзорнику игара града Антиохије да засади више чемпреса због једног исеченог. Обзиром на то да је упућена управнику царевих приватних добара (*Pancratio comiti rerum privatarum*), као и да се налази под насловом: С. Th. 10, 1 „*De iure fisci*“ (О праву фиска) – можемо констатовати да је ова конституција издата ради заштите царевих приватних добара, као и то да се ради о финансијском питању.

Конституција се непосредно односи на алитарха.² Он је био један од надзорника Олимпијских игара одржаних у Антиохији. Очигледно да је постојао проблем при организацији игара због чемпреса, јер је проблем стигао на решење у царску канцеларију. Који је био проблем у питању, не можемо знати из ове конституције, јер је комисија која је сачинила Теодосијев кодекс поступила и у овом случају према упутству Теодосија II, да изостави све што је сувишно и да сачува само правно правило.³ Овде можемо прочитати управо само решење проблема.

Према формулацији конституције реч је о упутству датом царском службенику, како да реши један административно финансијски проблем и одговара мандату из класичног периода. Мандати су у класичном периоду били опште норме. У посткласичном периоду царске конституције више нису јасно разврставане у едикте, мандате, рескрипте, епистуле и декрете, већ на оне са општим (*leges generales*) и оне са појединачним дејством (*leges speciales*). Према закону Теодосија II и Валентинијана III питање: да ли је нека конституција општа или појединачна требало је решити на основу садржине царске конституције.⁴ Ако применимо овај критеријум, наведена конституција би била појединачна и применила би се само на овај конкретан случај. Међутим, она је унета у Теодосијев кодекс, који према налогу Теодосија II датом комисији за израду Кодекса треба да садржи само опште норме.⁵ Према томе, на први поглед уношење ове конституције у Тео-

² Функција алитарха је уведена у Антиохији 211. год. н. е. Он је био један од тројице организатора олимпијских игара, које су се одржавале у овом граду сваке четврте године. Касније 465. године према конституцији цара Лава (С. J. 1, 36, 1) ова функција је пренета на управника Истока и на његову канцеларију (*viri spectabilis comitis Orientis et eius officii*).

³ С. Th. 1, 1, 5; 6; Вид. Magdolna Sič – Feješ, *Codex Theodosianus* (докторска дисертација), Београд 1991, 152 – 157.

⁴ С. J. 1, 14, 3; Вид. Magdolna Sič, *Formiranje prava Rimske imperije i pozno rimsko zakonodavstvo (Harmonizacija prava i stvaranje jedinstvenog pravnog poretka u toku rimske istorije)*, Нови Сад 2011, 110 – 111.

⁵ С. Th. 1, 1, 6.

досијев кодекс не би било у складу са налогом цара. С друге стране, међутим, ова конституција не разматра случај приватног лица, у његовом појединачном интересу, у смислу посебне привилегије, већ је реч о јавно правном проблему који се може догодити и више пута, али се ограничава на одређену територију. Конституције које одговарају мандату класичног права и издате су за одређену територију преузете су у Теодосијев кодекс као опште нормe. Једна група ових конституција, мада је издата за одређену провинцију или град, уношењем у Кодекс добија и општу територијалну примену, док друга група и даље задржава своју територијално ограничену примену.⁶ Као показатељ опште или ограничене територијалне примене узели смо уношење конституције у касније зборнике: на Западу у Аларихов брeвијар а на Истоку у Јустинијанов кодекс. Ова конституција није преузета у Аларихов брeвијар, а ни Момзен (Mommsen),⁷ као ни Фар (Pharr)⁸ не указују на правни континуитет овог правила у источном делу Империје, тј. на преузимање ове конституције у Јустинијанов кодекс, мада то по правилу у другим случајевима чине.

ОДРЕДБЕ ЈУСТИНИЈАНОВОГ КОДЕКСА (С. Ј. 11, 78)

Правни континуитет наведене одредбе Теодосијевог кодекса на Истоку ипак постоји, с тим да се одредба у измењеном облику поред Антиохије проширује и на друго подручје. Наиме у Јустинијановом кодексу сеча чепреса је регулисана под посебним насловом, С. Ј. 11, 78: “*De cupressis ex luco Daphnensi vel Perseis per Aegyptum non excidendis vel vendendis*” (О забрани сече и продаје чепреса из шума Дафне и египатског Персеја). Под овај наслов уврштене су две конституције.

Прва предвиђа казну од пет фунти злата како за купца тако и за продаваца исеченог дрвета из сиријске шуме Дафне и египатске шуме Персеј, позивајући се на забрану куповине ових дрвећа.

С. Ј. 11, 78, 1 (око 400 године): *Impp. Arcadius et Honorius AA. Silvano comiti rerum privatarum. “Si quis Daphnensis luci in Syria vel Persei in Aegypto arborem comparaverit, quinque libris auri noverit se esse multandum: non minore dispendio et illo feriendo, qui vendere arbores ausus fuerit, quas non licet emptoribus comparare.”* (Ако би неко купио дрво из шуме Дафне у

⁶ О територијалној примени конституција Теодосијевог кодекса вид. М. Сић (2011) 146 – 164.

⁷ Вид. напомене уз С. Th. 10, 1, 12 у: Theodor Mommsen (Момзен), *Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis* „Weidmann“ Dublin/Zürich, reprint. 1970.

⁸ Clyde Pharr (Фар), *The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions*. Princeton University Press 1952.

Сирији или Персеја у Египту, треба да зна да ће бити кажњен са пет фунти злата: са не мањом казном ће бити терећен и онај, ко се усуди да прода дрво, које није дозвољено купцима да купују).

Друга конституција под овим насловом почиње општом одредбом, да судија (управник провинције) може да нареди вађење дрвета, или уклањање оног које је због неког разлога пало, из шуме Дафне само онда ако је за то добио дозволу од управника царске благајне.

С. Ј. 11, 78, 2: *Imp. Theodosius et Valentinianus AA. Eudoxio comiti sacrarum largitionum. „Omnes iudices cuiuscumque dignitatis sciant posthac absque permissu magnitudinis tuae arborem ex Daphnensi luco Antiochenae civitatis praecidendi vel quolibet modo lapsas transferendi licentiam sibimet denegandam.“* (Сваки судија било којег ранга нека прими к знању да му убудуће без дозволе твог височанства није дозвољено да из шуме Дафне града Антиохије исече дрво или склони оно које је на било који начин пало).

Други део ове конституције се односи баш на алитарху (надзорника олимпијских игара). Обзиром на то да је вађење чемпреса сад могао да нареди управник провинције на основу дозволе управника царске благајне, алитарха више није имао овлашћење да садећи више чемреса исече један. Међутим, имајући у виду да је губитком овог овлашћења био ускраћен материјалне добити, у конституцији се одређује да уколико управник царске благајне дозволи вађење чемпреса, алитархи припада једна фунта злата. Затим се понавља одредба да је за неовлашћену сечу казна пет фунти злата.

С. Ј. 11, 78, 2, 1: *„Sed nec alytarcha unam cupressum aliis plantatis excidere sibi licere contendat. Ac ne solacio antiquitus ei concesso privari per omnia videatur, pro eo, quod ei cupressum excidere denegatur, unam auri libram eum de privatis nostris largitionibus accipere decernimus: quinque librarum auri condemnatione huius legis temeratore plectendo.“* (Према томе ни алитарха нека не мисли да му је дата слобода да садећи друге исече један чемпрес. Да не буде потпуно ускраћен ранијих надокнада (привилегија) које су му биле додељене, за оно што му је ускраћено, да исече чемпрес, одређујемо да прими једну фунту злата из наше приватне благајне: ко би повредио овај закон треба да трпи казну од пет фунти злата).

Обзиром на то да у овим конституцијама није назначено ко су били конзули за време издавања конституција, датум њиховог издавања можемо само приближно одредити, посредно на основу Момзенове, листе владара и царских службеника.⁹ Тако прву конституцију (С. Ј. 11, 78, 1) коју су издали цареви Аркадије и Хонорије, обзиром на то да је Силван био у служби управника царевих приватних добара од 400 – 405 године, можемо

⁹ Th. Mommsen, *Ibid.* Вид. *Prolegomena*, Cap. X, II: *Constitutionum acceptores*, 162 – 208; Cap. X, III: *Tempora et loci*, 209 и даље.

сместити временски око 400. године, док је друга (С. Ј. 11, 78, 2) могла бити издата од стране цара Теодосија II и Валентинијана III, између 424 и 437. године обзиром на то да је Евдоксије у том периоду био управник царске благајне.

Ако упоредимо ове конституције са оном унетом у Теодосијев кодекс неколико деценија раније (379. год.), назире се разлог издавања конституције унете у Теодосијев кодекс. Разлог, да се алитархи дозволи да исече један чемпрес ако засади више, највероватније је био да се продајом исеченог дрвета материјално помогне алитархи у организовању олимпијских игара.¹⁰ То потврђује и Довни (Downey) наводећи податке о финансијским тешкоћама организовања олимпијских игара крајем четвртог века.¹¹

С друге стране, међутим, имајући у виду да је свака од ових конституција упућена органима власти у чију надлежност спадају финансијска питања, поставља се питање: зашто су ови чемпреси били под посебном контролом и заштитом, третирани као нека врста „националног“ блага?

КОЈИ ЈЕ БИО РАЗЛОГ ЗАШТИТЕ ЧЕМПРЕСА?

У конституцији Теодосијевог кодекса (С. Th. 10, 1, 12) позива се на то да се следе стари обичаји (*mori veteri*). Полазећи од ове констатације, постоји мишљење, да је овде реч о поштовању старих паганских обичаја. Према овом мишљењу, мада је Антиохија већ од средине четвртог века била хришћанска, Теодосије Велики би на почетку своје владавине овим у суштини желео да изрази своју толеранцију према паганским обичајима везаним за мит чемпреса.¹² Мит и светост чемпреса,¹³ који прати првен-

¹⁰ Према Laurence Foschia (Фосџа), „Le statut légal des minorités religieuses dans l'espace euro-méditerranéen (V^e- XV^esiècle)“, Institut de Recherche et d'Histoire des Textes – Orléans, <http://www.cn-telma.fr/remlin/extrait238347/> (2. 07. 2014), истог је мишљења и Ottorino Pasquato (Пасквато), *Gli Spettacoli in s. Giovanni Crisostomo : paganesimo e cristianesimo ad Antiochia e Costantinopoli nel 4e secolo*, Rome 1976, 110; док Roland Delmaire (Делмар), “Évergétisme et liturgies au Bas-Empire: le témoignage des Pères de l'Église”, *Latomus. Hommages à Carl Deroux, Tome V : Christianisme et Moyen Âge, Néo-latin et survivance de la latinité*, 2003, 85-86, сматра да је чемпрес требало исећи да би се обезбедио пут за учеснике игара.

¹¹ Glanville Downey (Довни), „*The Olympic Games of Antioch in the Fourth Century A.D.*“ *Transactions and Proceedings of the American Philological Association Vol. 70, (1939)*, <http://www.jstor.org/stable/283100> (14. 10. 2014), 433-435.

¹² Вид. Philip Tilden (Тилден), *Religious Intolerance in the Later Roman Empire: The evidence of the Theodosian Code*, Exeter 2006, <https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10036/30020/TildenP.pdf?sequence=2> (14. 10. 2014), 265.

¹³ О миту о младићу Кипарису (*Cyparissus*) који се претворно у чемпрес, вид. Francesco Maria Avellino (Авелино), *Il mito di cyparisso, osservazioni sopra un dipinto Pompeiano*, Napoli, 1841 http://it.wikisource.org/wiki/Il_mito_di_Ciparisso (20. 07. 2014), 14 и даље.

ствено култ Аполона и култ сунца, као и вечног живота, био је раширен на Истоку, а донекле и на Западу у паганско доба.¹⁴ Управо таква шума извршних чемпреса посвећена Аполону постојала је у граду Антиохије у Дафнима при Аполоновом храму. Кумон (*Cumont*), полазећи од Годофредових (*Gothofredus*) напомена уз ову одредбу, сматра да се овлашћење алитарха односи на посебан религијски церемонијал, који је био саставни део ритуала посвећеног поновном рађању сунца, поводом којег је алитарха био овлашћен да исече једно свето дрво чемпреса из светог гаја Аполона у Дафнима.¹⁵

Мишљење да су чемпреси уживали посебну заштиту због поштовања старих паганских обичаја и посебног религијског ритуала у почетној фази владавине Теодосија Великог, не можемо прихватити, јер је касније, за време Аркадија и Хонорија (С. Ј. 11, 78, 1 /427-9/) уведена чак и забрана за алитарха да исече било који чемпрес, а ова конституција је преузета и у Јустинијанов кодекс. Мада обичај поштовања чемпреса, који има своје старе религијско митске корене није био у супротности са интересима Царства, а како ћемо даље видети, чак је био и у складу са такозваним *utilitas publica*, а по неким мишљењима чемпреси су били симбол и хришћанске вере, разлог за посебну заштиту овог дрвећа ћемо ипак тражити у световној сфери.

Наиме, у Дигестама на више места можемо читати о заштити интереса фиска у погледу очувања дрвећа јавног (фискалног) земљишта. Ови текстови потичу из класичног периода, према томе временски претходе наведеним конституцијама. Један од текстова који је преузет у Дигеста из Паулових Сентенција спомиње баш чемпресе.

D. 49, 14, 45, 13: *Paulus libro quinto sententiarum.*¹⁶ „*Conductor ex fundo fiscali nihil transferre potest nec cupressi materiam vendere vel olivae non substitutis aliis ceterasque arbores pomiferas caedere: et facta eius rei aestimatione in quadruplum convenitur.*“ (Закупац не сме ништа да однесе са фискалног земљишта, па ни да прода чемпресова стабла, нити да посече маслине или неко друго плодно дрво које није надоместио /младицама/. Уколико поступи супротно биће осуђен за процењену четвороструку вредност ствари).

Овај текст се налази у 49. књизи Дигеста под 14. насловом: „*De iure fisci*“. Разликује плодно дрвеће (на пример дрво маслине) од оног које

¹⁴ *Ibid.* 33 – 34.

¹⁵ Franz Cumont (Кумон), „L'autel palmyrénien du musée du Capitole“, *Syria*, Tome 9 fascicule 2, 1928, http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/syria_0039-7946_1928_num_9_2_3280 (3. 07. 2014), 106 – 107. Критику видети у: G. Downey, 437, фн. 44.

¹⁶ P. S. 5, 12, 22 (Tit. 12. *De iure fisci et populi*). Вид. Ante Romac, *Julije Paulo, Sentencije*, Zagreb 1989. 215. У *Lex Romana Visigothorum* ова одредба Паулових Сентенција није преузета.

не даје природне плодове као што је чемпрес. У погледу ове друге врсте посебно забрањује продају (а према томе и сечу) чемпреса, слично горе цитираној царској конституцији (С. Ј. 11, 78, 1), стим да не спомиње шуму Антиохије и Египта, већ уопштено говори о царском домену. Из формулације текста није јасно, да ли би имао право да прода један чемпрес ако би засадио више?

Према Гајевом тексту сачуваном у 50. књизи Дигеста под насловом: „*De significatione verborum*“ (О значењу речи), чемпрес би спадао у дрво (шуму) које се може исећи - *silva caedua*, јер ниче сâмо од себе, не мора да се сади (*succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur*).

D. 50, 16, 30 пр.: *Gaius libro septimo ad edictum provinciale*. „*Silva caedua est, ut quidam putant, quae in hoc habetur, ut caederetur. Servius eam esse, quae succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur.*“ (Неки сматрају да је шума за сечу она која постпоји ради сече. Према Сервију то је она која ако је исечена поново израста из младица или корења).

Међутим, поред разликовања двећа на плодноне и оне за сечу, Римљани су правили разлику и у погледу тога да ли дрво служи као материјал за градњу или је било намењено за ложење. Такву разлику прави, на пример, Улпијан.

D. 32, 55, 1 пр.: *Ulpianus libro vicesimo quinto ad Sabinum*. „*Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, ut sit aliquid materia, aliquid lignum. materia est, quae ad aedificandum fulciendum necessaria est, lignum, quiddam conburendi causa paratum est...*“ (Назив дрво је општи назив, и разликује се на материјал (*materia*) и на обично дрво (*lignum*). О материјалу је реч када је дрво потребно за грађење и потпору грађевина, а обично дрво је оно које је намењено ложењу).¹⁷

Дрво великог раста никако није коришћено за ложење, а посебно не чемпрес који је био веома често коришћен као материјал у бродоградњи.

Паул у једом тексту посебно истиче: „Ако се ради о великим стаблима, она се не могу исећи.“ (D. 7, 1, 11: *Paulus libro secundo epitomatorum Alfeni digestorum*. „*Sed si grandes arbores essent, non posse eas caedere.*“). Мада се овај текст односи на плодуживаоца, јер се текст налази под насловом: „*De usu fructu ...*“ (О плодуживању...), прихватамо мишљење Бевса (*Bewes*), да је неовлашћена сеча дрвећа великог раста била општа забрана.¹⁸

¹⁷ Према Oliver Rackham (Пакам), *The History of the Countryside*, London: J.M. Dent & Sons Ltd, 1986), 67 ово разликовање на материјал (*timber*) и обично дрво *lignum* (*wood*) налазимо и код Плинија (Pliny, *Natural History* XVI, 76, 206).

¹⁸ О овој забрани детаљније вид. Wyndham Anstis Bewes (Бевс), *The Law of Waste: A Treatise on the Rights and Liabilities Which Arise from the Relationship*, 1894. (Reprint. London: Forgotten Books, 2013), http://www.forgottenbooks.com/readbook_text/The_Law_of_Waste_1000215035/121 (29. 07. 2014), 82-83.

Према томе, закупац фискалног земљишта није имао право да исече један чемпрес ако би нудио да засади други. Мада чемпреси брзо расту, ипак би требало чекати више година да новозасађени чемпреси достигну висину од 25, а неке врсте и до 45 метара, а према томе и новчану вредност зрелог стабла. Поред материјалне вредности дрвеће са својим зеленилом пружао је и хлад, пријатан ваздух и леп поглед. Тако Паул на другом месту, говорећи о интердиктима које може да користи не само лице које је у поседу земље, него и друга лица која имају интерес (D. 43, 24, 16), даје право на интердикт због силом или крађом исеченог неплодносног дрвећа (посебно спомиње чемпрес), поред власника земље и плодуживаоцу, ако је дрво пружало угодност.

D. 43, 24, 16, 1: *Paulus libro sexagensimo sptimo ad edictum. „Si quis vi aut clam arbores non frugiferas ceciderit, veluti cupressos, domino dumtaxat competit interdictum. sed si amoenitas quaedam ex huiusmodi arboribus praestetur, potest dici et fructuarii interesse propter voluptatem et gestationem et esse huic interdicto locum.“* (Ако неко силом или крађом исече стабла која не доносе плодове, као што је, на пример, чемпрес, интердикт припада само власнику. Међутим, ако би ова дрвећа пружила и било какву угодност, треба рећи да такође и плодуживалац има интереса у погледу уживања и шетње и може да користи овај интердикт).

Ово указује на то, да поред новчане вредности дрвета као материјала за градњу, Римљани су ценили шуме и паркове и уопште зелене површине вођени својом неурољивом глађу за лепотом и уживањима.¹⁹

Забрана сече чемпреса садржана у Јустинијановом кодексу и у Дигестама из Паулових Сененција је иначе у складу и са општим правилом о забрани неовлашћене сече дрвета. Тако, горе цитирани текст из Паулових Сененција о забрани закупцу јавног земљишта да исече чемпресова стабла уклапа се у ранију одредбу о општој забрани за закупца јавне земље да исече било које дрво. Овај текст је такође сачуван у Дигестама и потиче од Алфена, правника раног класичног периода.

D. 19, 2, 29: *Alfenus libro septimo digestorum. „In lege locationis scriptum erat: redemptor silvam ne caedito neve cingito neve deurito neve quem cingere caedere urere sinito. Quaerebatur, utrum redemptor, si quem quid earum rerum facere vidisset, prohibere deberet, an etiam ita silvam custodire, ne quis id facere possit. Respondi verbum “sinere” utramque habere significationem; sed locatorem potius id videri voluisse, ut redemptor non solum, si quem casu vidisset silvam caedere, prohiberet, sed uti curaret et daret operam, ne quis*

¹⁹ О томе, Andreas Wacke (Bake), „Protection of the Environment in Roman Law?“ <http://romanlegaltradition.org/contents/2002/RLT-WACKE1.PDF> (30. 07. 2014), 19 – 23.

caederet. (У закону /уговору/ о закупу²⁰ стоји клаузула: „закупац јавног земљишта /*redemptor*”²¹ не сме да исече, нити да огули²² или да спали шуму, нити да дозволи било коме да је огули, исече или запали.“ Треба ли закупца да забрани ако приметити да се чини тако нешто, или поред тога треба да чува шуму да би спречио било кога да учини тако нешто? Одговорио сам, да реч „дозволити“ /*sinere*/ има оба значења, и уосталом чини се да закуподавац захтева не само то да закупца заустави оног ког ухвати у сечи шуме, него и да пази и да чини напор да спречи било кога у сечи).²³

У тексту је забрањено закупцу јавног земљишта не само да исече шуму него и да је оштети (одсецањем грана) или спали. Обзиром на то да је закупцу било онемогуће да оствари било какву корист из шуме сем, можда, сакупљања жира и могућности лова, да би уговор о закупу остварио свој циљ, у овим случајевима се радило највероватније о земљишту чије је само део било покривено шумом, док би преостали део била обрадива парцела.²⁴ Поред забране да промени постојеће стање шуме, закупца је био обавезан и да предузме мере очувања шуме, и да спречи да је други не оштети. На све то га је обавезивала посебна клаузула уговора „*redemptor silvam ne caedito neve cingito neve deurito neve quem cingere caedere urere sinito*“. Ваке (Wacke) сматра да примена ове клаузуле која искључује редовну употребу и експлоатацију шума, није била ограничена само на ове посебне случајеве. Сходно овом моделу издавања јавних земљишта у закуп и латифундисти би уврстили ову клаузулу у своје уговоре о закупу. Према томе, сматра да примена ове клаузуле није служила заштити фискалних интереса Царства, већ општем интересу за заштиту шума и спречавања опустошења шумских области, што већ указује и на одређени степен заштите животне средине у старом Риму.²⁵

²⁰ Према Вакеу (А. Wacke, 15), овде се спомиње *lex locationis* уместо уговора, јер је реч о заједничким општим условима уговора одређених од стране закуподавца, који је јавна власт.

²¹ У овом тексту се за закупца, уместо уобичајеног назива *conductor*, користи израз *redemptor*, јер се ради о закупцу који је своје право на коришћење јавне земље остварио на јавној дражби на којој је цензор издавао земљишта у закуп за период његове службе, тј. на пет година. Вид. А. Wacke, 14.

²² Глагол *cingere* има више значења у овом случају највероватније је реч о знатном оштећењу дрвета одсецањем грана, што је према Улпијану исто као да је цело дрво исечено: D. 47, 7, 7, 3 *Ulpianus 38 ad ed.* „*Etiam si non tota arbor caesa sit, recte tamen agetur quasi caesa.*“ (Чак иако није исечено цело дрво, ипак се ваљано тужи као да је исечено).

²³ О анализи овог текста, вид. А. Wacke, 13 – 19; такође, Andrea Triscuoglio (Тришцјољо), *Sull'interpretatio alfeniana pro locatore in D. 19,2,29, Archivio giuridico* 220 (2000), 581–610.

²⁴ А. Wacke, 14.

²⁵ А. Wacke, 18.

Досад смо разматрали првенствено оне изворне текстове које штите шуме и паркове јавних, царких поседа, многобројни су, међутим, и они текстови у којима се штити интерес приватних лица за очување дрвећа на њиховим приватним поседима.

Неовлашћену сечу дрвета регулише већ Закон дванаест таблица, предвиђајући за овај деликт посебну тужбу: *actio arborum furtim caesarum*,²⁶ а у Јустинијановим Дигестама је овом проблему посвећен и посебан наслов: D. 47, 7 „*Arborum furtim caesarum*“ (О потајно исеченим стаблима дрвећа). Под овим насловом су прецизирани услови за постојање овог деликта, као и одговорност делинквента.²⁷

Према Паулу, ако би неко крадомице исекао туђе дрво, против њега се могла користити и Аквилијанска тужба као и она из Закона XII таблица, тј. *actio arborum furtim caesarum*.

D. 47, 7, 1: *Paulus libro nono ad Sabinum. „Si furtim arbores caesae sint, et ex lege Aquilia et ex duodecim tabularum dandam actionem Labeo ait...“* (Ако би дрво било исечено крадомице, Лабео каже, да треба дати тужбу из Аквилијевог закона, а такође и ону из Закона XII таблица...).

Према Гају, ако би се пак радило о закупу, који је неовлашћено исекао дрво са закупуеног земљишта, против њега је могла бити употребљена не само тужба из уговора о закупу, него и аквилијанска тужба и тужба из Закона XII таблица, као и интердикт за случај силом или крађом одузетих ствари.

D. 19, 2, 25, 5: *Gaius libro decimo ad edictum provinciale. „Ipse quoque si exciderit, non solum ex locato tenetur, sed etiam lege Aquilia et ex lege duodecim tabularum arborum furtim caesarum et interdicto quod vi aut clam...“* (Ако, међутим, сам исече /дрво/, терети се не само из закупа, него такође и из аквилијевог закона и из Закона XII таблица због крадомице исеченог дрвета, а такође и на основу интердикта због силом или крађом отетих ствари...).

Поред ових текстова о посебној бризи за очување дрвећа и шума, као и оних о забрани неовлашћене сече дрвета, ту је и текст из Дигеста који указује на посебну еколошку меру: на забрану сече дрвета засађеног ради спречавања изливања реке и поплава.

D. 47, 11, 10: *Ulpianus libro nono de officio proconsularis. “In Aegypto qui chomata rumpit vel dissolvit (hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere), aequae plectitur extra ordinem: et pro conditione sua et pro admissi mensura quidam opere publico, alii autem metallo plectuntur, et metallo quidem secundum suam dignitatem. Si quis arborem sycaminonem exciderit,*

²⁶ *Gaius, Inst.* 4, 11; D. 19, 2, 25, 5: *Gaius libro decimo ad edictum provinciale*; D. 47, 7, 1: *Paulus libro nono ad Sabinum*.

²⁷ Није реч само о крађи већ уопштено о неовлашћеној сечи дрвећа. Вид. D. 47, 7, 7; 8.

nam et haec res vindicatur extra ordinem non levi poena, idcirco quod hae arbores colligunt aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili dispensantur et coercentur. et deminutiones aequae coercentur: chomata etiam et diacopi, qui in aggeribus fiunt, plecti efficiunt eos, qui admiserint.” (У Египту ако неко оштети или сруши насип (ово је бедем дуж обале који задржава изливање Нила) биће кажњен такође у екстраординарном поступку: према његовом положају и тежини дела биће послат на јавне радове а други у руднике, на рад у рудницама према сопственом друштвеном положају. Такође, ако неко исече дрво јавора, и за овај случај се предвиђа не лакша казна у екстраординарном поступку, јер ова стабла јачају насипе Нила, путем којих је изливање ове реке контролисано и обуздано и самим тим је смањење нивоа водостаја заустављена. Повреда насипа као и канала који га пресецају такође је основ кажњавања учиналаца).

Познато је да је у старом веку долазило до поплава због нарастања водостаја реке Нила. Према овом Улпијановом тексту да би се то спречило прављени су насипи подупрети засађеним дрвећем. Судаћи по строгим санкцијама предвиђеним за оне који оштете насипе или исеку стабла можемо закључити да су стари Римљани схватили ове мере као еколошке мере.

ЗАКЉУЧАК

Поводом једне царске конституције (С. Th. 10, 1, 12) која усамљено стоји међу јавно правним одредбама Теодосијевог кодекса дошли смо до следећих закључака:

Ова конституција омогућује алитархи (надзорнику игара) у Антиохији да исече један чемпрес уз услов да истовремено засади више чемпреса.

У конституцији се при томе позива на старе обичаје и на конституције претходних царева. Конституције претходних царева нисмо пронашли, а што се тиче старих обичаја литература указује на поштовање паганских обичаја везаних за мит чемпреса. Имајући у виду, међутим, да је ова конституција упућена управнику царевих приватних добара (*Pancratio comiti rerum privatarum*), а она каснија унета у Јустинијанов кодекс (С. J. 11, 78, 2) која алитархи ово право ускраћује и омогућује једино управнику провинције да одлучује о вађењу или уклањању палог чемпреса уз претходну дозволу управника царске благајне, упућена је самом управнику царске благајне (*Eudoxio comiti sacrarum largitionum*), не можемо да прихватимо да је узрок посебне бригае о чемпресима поштовање паганских обичаја. Управник царевих приватних добара и управник царске благајне штите финансијске интересе цара и царства, према томе реч је о заштити чемпреса као природног блага веома битног за Царство.

Имајући у виду изворне текстове из периода који претходе издавању ових конституција, сачуваних у Дигестама, можемо видети да је заштита дрвећа (у неким од њих се посебно спомињу чемпреси) и шума пре свега царских домена, али и приватних поседника било опште правило. Корени забране недозвољене сече дрвета просежу се уназад све до одредбе Закона XII таблица (451 - 450. год. пре н. е.), која предвиђа тужбу за недозвољену сечу дрвета: *actio arborum furtim caesarum*.

Према томе, уношење одредбе о регулисању могућности да се исече један уз истовремено сађење више чемпреса у Теодосијев кодекс је у суштини примена старих устаљених правила о заштити дрвећа и шума у општем интересу (*utilitas publica*), као посебног од природе датог блага.

Поред хлада, пријатног ваздуха који су пружили паркови и шуме, плодова плодноних дрвећа и употребне и новчане вредности великих стабала, као разлог њихове заштите се већ у старом Риму потврђује и спречавање одрона земље, изливање река и заштита од поплава.

Поставља се питање, да ли се данас у довољној мери чувају шуме?

*Magdolna Sič, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

In Regard to one „Strayed“ Provision of the Theodosian Code (C. TH. 10, 1, 12) – Protection of Forests in Ancient Rome

***Abstract:** In regard to one provision of the Theodosian Code (C. Th. 10, 1, 12) stating the rule that “on the place of one cut down cypress tree more should be planted” the author discusses the sources of Roman law on the protection of trees and forests. The author comes to the conclusion that this provision in essence incorporates the old, generally accepted rule of the Roman society on the protection of trees and forests. The author also shows that in the classical and post-classical period the protection of trees and forests was under the special control of the imperial treasury because the trees were considered to be a type of natural resource.*

***Key words:** forest protection; environmental protection; Roman law; Codex Theodosianus*

